

KS. STANISŁAW ZYCHOWICZ

IMPLIKACJE TREŚCIOWE WYRAŻENIA *ECCLESIA* W DOKUMENTACH SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

Nawet przy pobieżnej lekturze dokumentów Soboru Watykańskiego II łatwo zauważyć, że wyrażenie *Ecclesia* występuje tam w liczbie pojedynczej i mnogiej, bardzo często wspólnie z innymi określeniami uzupełniającymi i oznacza różną i złożoną rzeczywistość. Sobór posłużył się także całym konglomeratem synonimów, jakie posiada określenie *Ecclesia*.

Uchwycenie i uświadomienie implikacji, jakie pojęcie *Ecclesia* posiada w dokumentach soborowych, ułatwi nie tylko teologowi, ale i prawnikowi właściwą refleksję nad Kościołem Jezusa Chrystusa.

1. *ECCLESIA* (KOŚCIÓŁ) W LICZBIE POJEDYNCZEJ

1.1 *Ecclesia* (Kościół) bez dalszych specyfikacji

Ecclesia (Kościół) bez żadnych dodatkowych określeń występuje najczęściej w dokumentach soborowych. Sobór posłużył się nim około siedemset razy¹ pisząc go z dużej² bądź z małej litery³ i zawsze mając na uwadze cały Kościół Chrystusa⁴.

1.2 *Ecclesia* (Kościół) z dodatkowymi określeniami

W dokumentach soborowych wyrażeniu *Ecclesia* towarzyszy często inny rzeczownik lub przymiotnik i te jedno- lub wieloczłonowe określenia pod różnymi względami charakteryzują Chrystusowy Kościół; akcentują przede wszystkim jego przymioty a także jego ziemski i eschatologiczny wymiar. Do tej grupy przynależą następujące terminy: *Ecclesia terrestris* (Kościół ziemski)⁵, *Ecclesia peregrinans* (Kościół pielgrzymujący)⁶, *Eccle-*

¹ X. Ochoa, *Index verborum cum documentis Concilii Vaticani Secundi*, Roma 1967, 164–173; LG: 171 razy; GS: 98; AA: 80; AG: 71; SC: 48; PO: 47; DV: 32; UR: 30; PC: 28; GE: 22; DH: 17; CD: 17; NA: 14; IM: 9; OE: 5.

² LG 23; OE 14; CD 2, 6, 9, 15, 35, 36, 37, 38; UR 14; AG 17, 19, 20, 27, 38; PO 7.

³ LG 26; GE 9; DV 19.

⁴ H. de Lubac, *Les Églises particulières dans l'Église universelle*, Paris 1972, s. 34.

⁵ LG 8; UR 5.

⁶ LG 14, 48, 50; DV 7; AG 2; UR 5.

sia visibilis (Kościół widzialny)⁷, *Ecclesia primaeva* (Kościół pierwotny)⁸, *Ecclesia indivisa* (Kościół niepodzielny)⁹, *Ecclesia cuncta* (Kościół cały)¹⁰, *Ecclesia sancta* (święty Kościół)¹¹, *Ecclesia sancta et catholica* (Kościół święty i katolicki)¹², *Ecclesia una atque unica* (Kościół jeden a także jedyny)¹³, *Ecclesia una, sancta, catholica et apostolica* (Kościół jeden, święty, katolicki i apostolski)¹⁴, *Ecclesia Novi Foederis* (Kościół Nowego Przymierza)¹⁵, *Ecclesia coelestis* (Kościół niebieski)¹⁶, *Ecclesia coelestibus bonis ditata* (Kościół ubogacony dobrami niebieskimi)¹⁷.

Wiele określeń wskazuje na boskie pochodzenie Kościoła. Do takich należą: *Ecclesia Dei* (Kościół Boży)¹⁸, *una et unica Ecclesia Dei* (jeden i jedyny Kościół Boży)¹⁹, *Ecclesia Filii Dei* (Kościół Syna Bożego)²⁰, *Ecclesia Christi* (Kościół Chrystusa)²¹, *Ecclesia Jesu Christi* (Kościół Jezusa Chrystusa)²², *Ecclesia Domini Jesu* (Kościół Pana Jezusa)²³, *una Christi Ecclesia* (jeden Kościół Chrystusa)²⁴, *unica Christi Ecclesia* (jedyny Kościół Chrystusa)²⁵, *una unaque Ecclesia Christi* (jeden i jedyny Kościół Chrystusa)²⁶.

1.3 Synonimy *Ecclesia* (Kościół)

Sobór posłużył się licznymi synonimami wyrażenia *Ecclesia*. Większość z nich ma biblijny rodowód i zaliczana jest do obrazów i metafor eklezjalnych²⁷. Poprzez synonimy, na zasadzie analogii, Sobór zwrócił uwagę na tajemnicę Kościoła i jego naturę. Do takich wyrażen należą: *familia Dei* (rodzina Boża)²⁸, *familia filiorum Dei* (rodzina dzieci Bożych)²⁹, *grex* (owczarnia)³⁰, *grex dominicus* (owczarnia Pańska)³¹, *unicus*

⁷ SC 42.

⁸ PC 15; PO 5, 16, 17, 21.

⁹ LG 23.

¹⁰ LG 23.

¹¹ LG 2, 5, 8, 32; SC 53, 103, 127; UR 2.

¹² OE 2.

¹³ UR 1.

¹⁴ LG 8, 26; CD 11.

¹⁵ AG 4.

¹⁶ LG 50.

¹⁷ LG 8.

¹⁸ LG 9, 20, 28, 41; GS 43; UR 1, 3, 15; AA 23; AG 29, 41; PO 15, 16.

¹⁹ UR 3.

²⁰ UR 2.

²¹ LG 8, 16, 25, 26; GS 37, 42, 82, 88; SC 7, 83; UR 2, 3; CD 2; OT 9; NA 4; PO 1, 6.

²² UR 2.

²³ LG 5.

²⁴ CD 6.

²⁵ LG 8; DH 1.

²⁶ UR 24.

²⁷ J. Stępień, *Eklezjologia św. Pawła*, Poznań—Warszawa—Lublin 1972, s. 64.

²⁸ LG 28; GS 40, 43; UR 2.

²⁹ GS 40, 42, 92.

³⁰ AG 6.

Dei grex (jedyna owczarnia Boża)³², *domus Dei viventis* (dom Boga żywego)³³, *domus Dominici* (dom Pański)³⁴, *Ecclesia Mater* (Kościół Matka)³⁵, *pia, sancta, alma Mater Ecclesia* (pobożna, święta, czcigodna Matka Kościół)³⁶, *Ecclesia sponsa* (Kościół oblubienica)³⁷, *Sponsa Christi* (oblubienica Chrystusa)³⁸, *Sponsa Filii* (Oblubienica Syna)³⁹, *Verbi Incarnati Sponsa* (Oblubienica Słowa Wcielonego)⁴⁰, *vinea Domini* (winnica Pańska)⁴¹, *regnum Dei* (królestwo Boże)⁴², *sacramentum unitatis* (sakrament jedności)⁴³, *universale salutis sacramentum* (powszechny sakrament zbawienia)⁴⁴.

1.3.1 SYNONIMY O SZCZEGÓLNIJSZYM ZNACZENIU

Spośród synonimów pojęcia *Ecclesia* szczególnie dwa znalazły uznanie u Ojców Soboru. Są nimi *populus Dei* (lud Boży) i *Corpus Christi* (Ciało Chrystusa)⁴⁵. One mają biblijne pochodzenie i lepiej niż pozostałe ujawniają strukturę i naturę Kościoła Chrystusa.

1.3.1.1 *Populus Dei* (lud Boży)

Idea ludu Bożego aplikowana do Kościoła Chrystusa pozwala na rozumienie i eksponowanie Kościoła jako żywego organizmu, który posiada własną historię zbawienia. Lud bowiem żyje i wędruje ku celowi zakreślonemu przez Boga; uprzednio został wybrany, ustanowiony i jest uświęcany przez Boga⁴⁶. Idea ludu wskazuje na zasadniczą i organiczną jedność wszystkich członków i na ich podstawową równość ze względu na godność chrześcijańskiego życia a także na różnicowanie organiczne i funkcjonalne członków⁴⁷. Idea ludu Bożego ma znaczenie dla antropologii chrześcijańskiej i ekumenizmu⁴⁸.

W dokumentach Soboru wyrażenie „lud Boży” znalazło duże zróżnicowanie i ma tam swoje odcienie i niuanse znaczeniowe. Stało się tak, ponieważ do pojęcia podstawowego „lud Boży” Sobór dodał inne, dopełniające, bądź modyfikujące. Do takich właśnie sformułowań należą: *Ecclesia*

³¹ LG 28, 45.

³² UR 2.

³³ LG 18.

³⁴ PO 6.

³⁵ LG 14, 15, 41, 42, 43; SC 14, 21, 85; IM 1, 2.

³⁶ SC 3, 60, 102, 122; DV 11, 19.

³⁷ SC 84.

³⁸ LG 46; SC 85.

³⁹ DV 8.

⁴⁰ DV 23.

⁴¹ SC 18.

⁴² AG 40, 42.

⁴³ SC 26.

⁴⁴ LG 48; AG 1.

⁴⁵ Y. Congar, *Kościół jako Lud Boży*, „Concilium” 1—10 (1965/66), s. 21.

⁴⁶ Y. Congar, *ju.*, s. 18.

⁴⁷ Y. Congar, *ju.*, s. 20.

⁴⁸ Y. Congar, *ju.*, s. 22.

seu populus Dei (Kościół czyli lud Boży)⁴⁹, *Ecclesia est novus populus Dei* (Kościół jest nowym ludem Bożym)⁵⁰, *unus Populus* (jeden Lud)⁵¹, *unus populus Dei* (jeden lud Boży)⁵², *novus populus Dei* (nowy lud Boży)⁵³, *Ecclesia ut populus constituta* (Kościół ustanowiony jako lud)⁵⁴, *populus Novi Foederis* (lud Nowego Przymierza)⁵⁵, *Novi Foederis populus, qui est Ecclesia* (lud Nowego Przymierza, który jest Kościołem)⁵⁶, *populus Dei peregrinans* (lud Boży pielgrzymujący)⁵⁷, *populus fidelis* (lud wierny)⁵⁸, *populus messianicus* (lud mesjański)⁵⁹, *plebs sancta* (lud święty)⁶⁰, *novus Israel* (nowy Izrael)⁶¹, *populus christianus* (lud chrześcijański)⁶², *societas fidelium* (społeczność wiernych)⁶³, *communitas christiana* (wspólnota chrześcijańska)⁶⁴, *communitas Christi discipulorum* (wspólnota uczniów Chrystusa)⁶⁵, *communitas catholicorum* (wspólnota katolików)⁶⁶.

1.3.1.2 *Corpus Christi* (Ciało Chrystusa)

Kategorię pojęciową „ciało” aplikowaną do społeczności, państwa, a nawet ludzkości spotykamy w literaturze starożytnej⁶⁷. Apostoł Paweł posłużył się tym obrazem i identyfikował Chrystusa z Wspólnotą wiernych⁶⁸. Określenie „Ciało Chrystusa” nie tylko wyraża jedność Kościoła, ale i inne jego cechy ustrojowe i znamiona. Ciało Chrystusa jest święte i święci są wierni, którzy zostali w to Ciało wszczępieni. Każdy organizm (Ciało) jest uporządkowaną wielością i stanowi różnorodność, ale zawsze w jedności. Analogicznie, żywy organizm Kościoła, jako „Ciało Chrystusa”, jest taką wielością uporządkowaną. W nim Pan ustanowił apostołów, nauczycieli. Jest w Kościele porządek funkcji i godności. Wszystkie członki są potrzebne dla Ciała i wspierają cały organizm, pozostając we wzajemnej harmonii⁶⁹.

Sobór nie tylko wykorzystał kategorię „Ciało Chrystusa”, ale w swych

⁴⁹ LG 13.

⁵⁰ NA 4.

⁵¹ GS 78.

⁵² GS 92.

⁵³ LG 9, 13, 26.

⁵⁴ PO 11.

⁵⁵ LG 21.

⁵⁶ UR 2.

⁵⁷ LG 68; DH 12.

⁵⁸ SC 33.

⁵⁹ LG 9.

⁶⁰ SC 26.

⁶¹ LG 9; AG 5.

⁶² PC 9; AG 15.

⁶³ PO 2.

⁶⁴ AG 15.

⁶⁵ GS 1.

⁶⁶ GS 90.

⁶⁷ J. Stępień, *Eklezjologia św. Pawła*, s. 86.

⁶⁸ 1 Kor. 12, 12—27.

⁶⁹ 1 Kor. 12, 22—26.

dokumentach nadał jej całą gamę odcieni. W tej grupie synonimów pojawiają się następujące określenia: *Ecclesia, quae est Corpus Christi* (Kościół, który jest Ciałem Chrystusa)⁷⁰, *Corpus Christi, quod est Ecclesia* (Ciało Chrystusa, które jest Kościołem)⁷¹, *Corpus Mysticum* (Ciało Mistyczne)⁷², *Corpus Christi mysticum* (mistyczne Ciało Chrystusa)⁷³, *unum Corpus Christi* (jedno Ciało Chrystusa)⁷⁴, *Jesu Christi corpus mysticum* (ciało mistyczne Jezusa Chrystusa)⁷⁵, *corpus novae familiae humanae* (ciało nowej rodziny ludzkiej)⁷⁶.

1.3.1.3 Podsumowanie

Sobór wykorzystał obie kategorie „lud Boży” i „Ciało Chrystusa”, aby wyrazić widzialną i duchową rzeczywistość Kościoła. W czasach Nowego Przymierza lud Boży otrzymał własną strukturę i swój duchowy kształt. W tym Kościół nie jest uzależniony od innych społeczności, np. państwa, czy innej rzeczywistości, takiej jak kultura, władza itp. W czasach Nowego Przymierza lud Boży stanowi nie tylko oddzielną wspólnotę, ale samodzielne Ciało i Kościół. Od samego początku chrześcijanie uświadamiali sobie fakt, że tworzą *tertium genus* różny od Żydów i pogan. Warte przypomnienia jest to, że w edykcje Konstantyna Kościół przedstawiony został jako *Corpus Christianorum*⁷⁷.

1.4 Terminy bardziej użyteczne

Z określeń, którymi Sobór posłużył się na oznaczenie Kościoła w liczbie pojedynczej, konkretnie z grupy „*Ecclesia* z dalszymi uzupełnieniami”, cztery wydają się być bardziej przydatne dla refleksji o Kościele Chrystusa. Są to: *Ecclesia universa* (Kościół powszechny)⁷⁸, *Ecclesia universalis* (Kościół uniwersalny)⁷⁹, *Ecclesia catholica* (Kościół katolicki)⁸⁰ i *Ecclesia tota* (cały Kościół)⁸¹.

1.4.1 ECCLESIA UNIVERSA (KOŚCIÓŁ POWSZECHNY)

Sobór użył określenia *Ecclesia universa* na oznaczenie całej rzeczywistości Chrystusowego Kościoła. Kościół powszechny w rozumieniu So-

⁷⁰ AG 7.

⁷¹ SC 7; GS 32; CD 1; PC 1; AG 5; AA 2.

⁷² LG 54; AG 9, 19; AA 2; GE 2.

⁷³ OE 2; CD 16; OC 7; AA 3.

⁷⁴ LG 23.

⁷⁵ SC 7.

⁷⁶ GS 39.

⁷⁷ Y. Congar, *Kościół jako lud Boży*, s. 25.

⁷⁸ SC 89, 111, 112; LG 4, 22, 23, 25, 45; Nota praevia (NP) 3°; OE 1, 3, 5; CD 2, 3, 4, 5, 9, 15, 35; PC 20; AG 29; PO 6, 16.

⁷⁹ LG 2, 19, 23, 25, 28; NP 3°; GS 90; UR 15; CD 10, 23, 30; OT 2; AG 19, 20, 22; PO 11.

⁸⁰ LG 8, 13, 23, 28, 53; GS 40; OE 1, 2, 26, 27; UR 3, 4, 9, 10, 14, 17, 18, 19, 20, 24; CD 10; IM 3; NA 2; DH 1, 14.

⁸¹ LG 13, 18, 22, 23, 28, 30, 41, 44, 49, 50, 51; UR 5, 16; CD 22, 30; AA 7, 23; AG 1, 4, 6, 19, 22, 23, 35, 36, 38; PO 2, 6, 10, 11.

boru to cały lud Boży, który aktualnie istnieje i będzie istniał w przeszłości⁸²; lud o własnej strukturze z elementami widzialnymi i niewidzialnymi, które go integrują⁸³.

W dokumentach soborowych wyrażenie *Ecclesia universa* ma własne synonimy jak *universa Ecclesia Dei* (powszechny Kościół Boży)⁸⁴, *universa Christi Ecclesia* (powszechny Kościół Chrystusa)⁸⁵, *universus populus christianus* (powszechny lud chrześcijański)⁸⁶, *universus populus Dei* (powszechny lud Boży)⁸⁷, *universum corpus Ecclesiae* (powszechne ciało Kościoła)⁸⁸, *universus caritatis coetus* (powszechne zgromadzenie miłości)⁸⁹, *universitas fidelium* (ogół wiernych)⁹⁰. Powyższe synonimy pokrywają się w swej treści ze znaczeniem głównego terminu.

1.4.2 ECCLESIA UNIVERSALIS (KOŚCIÓŁ UNIWERSALNY)

Aplikując do Kościoła Chrystusa przymiotnik *universalis* Sobór przypomniał, że ów Kościół posiada walor powszechności w znaczeniu geograficznym i historycznym, a także w aspekcie swej misji i eschatologii. Posłannictwo Kościoła na stałe jest skierowane do ludzi wszystkich czasów na wszystkich kontynentach⁹¹, znów po paruzji Chrystus skupi wszystkich wybranych ze wszystkich narodów, kultur i epok⁹².

Sobór ubogacił treść podstawowego pojęcia *Ecclesia universalis* przez to, że wzmocnił je synonimami takimi jak *universale salutis sacramentum* (powszechny sakrament zbawienia)⁹³, *novus et universus populus Filii Dei* (nowy i powszechny lud Boży)⁹⁴. Właśnie Chrystusowy Kościół jest „powszechnym sakramentem zbawienia” ponieważ stanowi widzialny znak i narzędzie wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całej rodziny ludzkiej⁹⁵. W wyniku realizacji Kościoła konstytuuje się nowy i powszechny lud dzieci Bożych.

1.4.3 ECCLESIA CATHOLICA (KOŚCIÓŁ KATOLICKI)

W swych dokumentach Sobór wyodrębnił Kościół katolicki spośród innych Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich. Uczynił to najpierw w ten

⁸² S. Napierała, *Teologiczne aspekty zagadnienia Kościołów lokalnych w dokumentach II Soboru Watykańskiego*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 1 (1972) s. 66.

⁸³ LG 4, 45; OE 3.

⁸⁴ CD 3.

⁸⁵ OE 5; CD 15.

⁸⁶ PO 11.

⁸⁷ GS 3; PO 12; PK 2.

⁸⁸ SC 26.

⁸⁹ LG 13; AG 22.

⁹⁰ LG 12.

⁹¹ LG 19, 23, 25, 28; GS 90; UR 1, 15; AG 19, 20; CD 30.

⁹² LG 2, 5, 6, 49; GS 39, 93.

⁹³ GS 45, 48; AG 1.

⁹⁴ LG 13.

⁹⁵ LG 1.

sposób, że zestawiał z Kościołem katolickim inne Kościoły i Wspólnoty, które w sposób zasadniczy różnią się od niego szczególnie przez brak z nim pełnego stopnia jedności. Sobór posłużył się następującą terminologią: *Ecclesiae Orientales seiunctae* (Wschodnie Kościoły odłączone)⁹⁶, *Ecclesiae Orientales a nobis seiunctae* (Wschodnie Kościoły od nas odłączone)⁹⁷, *Ecclesiae vel Communitates acatholicae* (Kościoły lub Wspólnoty akatolickie)⁹⁸, *Communitates a plena communione Ecclesiae catholicae seiunctae* (Wspólnoty odłączone od pełnej jedności Kościoła katolickiego)⁹⁹, *Ecclesiae et Communitates seiunctae* (Kościoły i Wspólnoty odłączone)¹⁰⁰, *Ecclesiae et Communitates ecclesiales seiunctae in Occidente* (Kościoły i Wspólnoty kościelne odłączone na Zachodzie)¹⁰¹, *Communitates ecclesiales a nobis seiunctae* (Wspólnoty Kościelne od nas odłączone)¹⁰², *Ecclesiae et Communitates fratrum a nobis seiunctorum* (Kościoły i Wspólnoty braci od nas odłączonych)¹⁰³, *Ecclesiae et Communitates ecclesiales a Sede Apostolica Romana seiunctae* (Kościoły i Wspólnoty kościelne odłączone od Rzymskiej Stolicy Apostolskiej)¹⁰⁴, *Ecclesia Catholica et aliae Ecclesiae Christianae et communitates ecclesiasticae* (Kościół katolicki i inne Kościoły chrześcijańskie i wspólnoty kościelne)¹⁰⁵.

Sobór także wskazał na czynniki, które umożliwiają wyodrębnienie katolickiego Kościoła spośród innych Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich. Dokumenty soborowe podają wiele wyróżniających elementów. Kościół katolicki założył sam Jezus Chrystus¹⁰⁶; ten Kościół jest jeden jedy-ny¹⁰⁷, wyznawany jest w symbolu wiary, jako święty, katolicki i apostoł-ski; na początku tym Kościołem rządził św. Piotr z Kolegium Apostołów, a dziś czyni to następca św. Piotra, Biskup Rzymu z pozostającym z Nim we wspólnocie Kolegium Biskupów; katolicki Kościół ma ustrój hierar-chiczny; stanowi mistyczne Ciało Chrystusa; jest widzialnym zespoleniem i wspólnotą duchową, która jest bogata w dary niebieskie i stanowi rze-czywistość złożoną z komponentów boskich i ludzkich¹⁰⁸; wyłącznie ka-tolicki Kościół posiada pełnię środków zbawienia¹⁰⁹ i ma za cel niesienie zbawienia wszystkim ludziom¹¹⁰; powinien jednoczyć z Chrystusem całą

⁹⁶ OE 29, 30.

⁹⁷ OE 26.

⁹⁸ OE 4, 27.

⁹⁹ UR 3.

¹⁰⁰ UR 3.

¹⁰¹ UR 19.

¹⁰² UR 22.

¹⁰³ UR 3.

¹⁰⁴ OT 16.

¹⁰⁵ GS 10.

¹⁰⁶ IM 3.

¹⁰⁷ LG 23; UR 3, 4.

¹⁰⁸ LG 8.

¹⁰⁹ UR 4.

¹¹⁰ DH 14.

ludzkość¹¹¹; Kościół katolicki nie odrzuca niczego z religii niechrześcijańskich, co jest prawdziwe i święte¹¹²; stanowi mozaikę rozmaitych ludów o różnej kulturze¹¹³; składa się ze stanów¹¹⁴. Wolor partykularny stwarza w Kościele właściwy pluralizm i razem z walorem uniwersalnym decyduje o zaistnieniu specyficznej jedności katolickiego Kościoła¹¹⁵.

1.4.4 ECCLESIA TOTA (CAŁY KOŚCIÓŁ)

Określenie *Ecclesia tota* (cały Kościół) posiada kilka znaczeń w dokumentach soborowych.

Najpierw „cały Kościół” oznacza stany strukturalne i pochodne w obrębie całego ludu Bożego, a więc duchownych (wśród nich biskupów, kapłanów, diakonów), świeckich i osoby zakonne (zakony pochodzą z obu organicznych stanów). W tym znaczeniu Sobór użył wyrażenia *Ecclesia tota*, kiedy stwierdził, że powinność w zakresie utrwalania jedności kościelnej ciąży na wiernych i pasterzach, czyli na całym Kościele¹¹⁶.

Ecclesia tota jest to również lud Boży jako jedna i organiczna całość mimo wielorakich różnicowań, które wynikają z hierarchicznego charakteru tej Wspólnoty, z istnienia w niej stanów, odmiennych kultur i tradycji. Owe różnicowania nie niweczą jedności ludu Bożego, ale je uwydatniają. Sobór posłużył się określeniem *Ecclesia tota* w powyższym znaczeniu, kiedy tłumaczył, że przyjmującego Namaszczenie Chorych „cały Kościół” poleca cierpiącemu Panu¹¹⁷, a duchowy postęp u zakonników i zakonnice przyczynia się do pomnożenia dobra „całego Kościoła”¹¹⁸; Eucharystia jest ofiarą „całego Kościoła”¹¹⁹; poprzez święcenia kapłani partycypują w odpowiedzialności za „cały Kościół”¹²⁰ a poprzez swą posługę winni wnieść swój wkład dla dobra „całego Kościoła”¹²¹, winni to czynić także świeccy dla dobra „całego Kościoła”¹²²; przy rozmieszczeniu prezbiteriów należy mieć na uwadze dobro „całego Kościoła”¹²³; lokalne Kościoły powinny pomnażać wspólne dobro „całego Kościoła”¹²⁴, ma być umacniana więź młodych Kościołów z „całym Kościołem”¹²⁵.

Ecclesia tota jest to także Kościół w swych istotnych elementach; So-

¹¹¹ LG 13.

¹¹² NA 2.

¹¹³ LG 13.

¹¹⁴ LG 28, 30, 31.

¹¹⁵ LG 13; por. W. Aymans, *Die Communio Ecclesiarum als Gestaltgasatz der einen Kirche*, „Archiv für kath. Kirchenrecht” 139 (1970) s. 79.

¹¹⁶ UR 5; AG 1, 6; AA 7.

¹¹⁷ LG 11.

¹¹⁸ LG 43; PC 20; PO 6.

¹¹⁹ PO 2.

¹²⁰ PO 11.

¹²¹ LG 28.

¹²² LG 30.

¹²³ PO 10.

¹²⁴ UR 6.

¹²⁵ UR 19.

bór zaliczył do nich jedność, która jest zadaniem wszystkich Kościołów¹²⁶. Duch św. jest przyczyną sprawczą jedności kościelnej¹²⁷, a Biskup Rzymu zasadą i widzialnym znakiem tejże jedności¹²⁸. Istotnymi elementami są misyjność (cały Kościół jest misyjny)¹²⁹, żywa tradycja¹³⁰, posłannictwo¹³¹, apostołstwo¹³², wspólna aktywność i dyscyplina¹³³.

Wreszcie *Ecclesia tota* jest to Kościół pielgrzymujący i niebieski, a więc Kościół w aspekcie historycznym i eschatologicznym, który obejmuje sprawiedliwych i grzeszników jak i błogosławionych i świętych¹³⁴.

Sobór posłużył się licznymi synonimami wyrażenia *Ecclesia tota*. Wykorzystał następujące: *Ecclesia cuncta* (cały, wszystek Kościół)¹³⁵, *cunctus populus Dei* (cały lud Boży)¹³⁶, *totum Corpus* (całe Ciało)¹³⁷, *totum Corpus mysticum* (całe Ciało mistyczne)¹³⁸, *totum Corpus Christi* (całe Ciało Chrystusa)¹³⁹, *totum Christi Corpus mysticum* (całe Ciało mistyczne Chrystusa)¹⁴⁰, *totum Jesu Christi Corpus mysticum* (całe Ciało mistyczne Jezusa Chrystusa)¹⁴¹, *totus populus* (cały lud)¹⁴², *totus populus christianus* (cały lud chrześcijański)¹⁴³, *totus populus Dei* (cały lud Boży)¹⁴⁴, *unus et totus populus Dei* (jeden i cały lud Boży)¹⁴⁵, *tota plebs sancta* (cały lud święty)¹⁴⁶, *totus coetus fidelium* (całe zgromadzenie wiernych)¹⁴⁷, *tota communitas fidelium* (cała wspólnota wiernych)¹⁴⁸, *tota christiana communitas* (cała wspólnota chrześcijańska)¹⁴⁹.

Owe synonimy nie wnoszą nowych treści do pojęcia podstawowego.

1.4.5 PODSUMOWANIE

Terminy *Ecclesia universa*, *Ecclesia universalis* i *Ecclesia tota* należą do bardziej przydatnych dla refleksji o Kościele Jezusa Chrystusa. Są odpowiednio dla wyrażenia uniwersalnego charakteru Kościoła i to w per-

¹²⁶ UR 16.

¹²⁷ LG 13; UR 2; AG 4.

¹²⁸ LG 18.

¹²⁹ AG 35.

¹³⁰ SC 12.

¹³¹ LG 37.

¹³² AA 23.

¹³³ LG 29.

¹³⁴ LG 49, 50.

¹³⁵ LG 23.

¹³⁶ AG 14.

¹³⁷ AA 2, 3; PO 2, 15.

¹³⁸ SC 99; LG 23.

¹³⁹ LG 28, 43; PO 12.

¹⁴⁰ PO 2; CD 33.

¹⁴¹ LG 50.

¹⁴² SC 14, LG 12.

¹⁴³ LG 31.

¹⁴⁴ PO 12.

¹⁴⁵ LG 28.

¹⁴⁶ SC 33; DV 10.

¹⁴⁷ SC 121.

¹⁴⁸ AG 14.

¹⁴⁹ OT 2.

spektywie historyczno-eschatologicznej, jako jednej i organicznej całości, z własną strukturą, misją i posłannictwem. Nazwa *Ecclesia universalis* wydaje się być wiodącą i posiadać nadrzędne znaczenie w stosunku do pozostałych. Lepiej bowiem eksponuje uniwersalny wymiar Chrystusowego Kościoła, wymiar, który przynależy do jego cech ustrojowych. To określenie (*Ecclesia universalis*) nie eliminuje elementu różnorodności (*diversitas*) w obrębie ludu Bożego, lecz implicite suponuje go. W tłumaczeniu na język polski *Ecclesia universalis* dobrze oddaje zwrot „Kościół uniwersalny”, choć z punktu widzenia kultury języka polskiego stanowi gorszą formę (latynizm). Jednak ta „gorsza forma” tłumaczenia jest bardziej przydatna dla eklezjologa. Stanowi bowiem paralelę w relacji do określenia „Kościół partykularny”. Takiej dogodności nie stwarza wyrażenie *Ecclesia catholica* (Kościół katolicki). Sobór bowiem posłużył się wyrażeniem *Ecclesia catholica* w liczbie pojedynczej i mnogiej. Nie stwarza ono antytezy Kościoła partykularnego. Kościół uniwersalny jest katolickim Kościołem, ale katolickimi Kościołami są partykularne Kościoły.

2. ECCLESIA (KOŚCIÓŁ) W LICZBIE MNOGIEJ

Sobór posłużył się wyrażeniem *Ecclesia* w liczbie mnogiej i w takiej formie często ono występuje w dokumentach; ma tam szeroki zakres i wielorakie znaczenie.

2.1 *Ecclesiae* (Kościoły)

Sobór wykorzystał określenie *Ecclesiae* (Kościoły), bez innych uzupełnień specyfikujących, na oznaczenie Kościołów, które zostały założone przez samych Apostołów¹⁵⁰, a także Kościołów, którymi kierowali bezpośrednio Apostołowie bądź wyznaczeni przez nich inni pasterze¹⁵¹; dalej *Ecclesiae* są to Kościoły uformowane na terenach misyjnych¹⁵²; diecezje¹⁵³, Kościoły zarządzane przez tych hierarchów, którzy posiadają prawo egzempcji zakonników¹⁵⁴ oraz prawowite zgromadzenia wiernych ze swymi pasterzami¹⁵⁵.

2.2 *Ecclesiae* (Kościoły) łącznie z innymi terminami

Bardzo często do wyrażenia *Ecclesiae* (Kościoły) Sobór dodawał inne określenia uzupełniające jedno- lub wielocłonowe. W takim przypadku wyrażenie *Ecclesiae* uzyskiwało nie tylko subtelne akcenty treściowe, ale zwykle i nowe znaczenie.

¹⁵⁰ AG 1.

¹⁵¹ VD 19.

¹⁵² AG 17, 19, 27, 28.

¹⁵³ CD 9, 37.

¹⁵⁴ CD 35.

¹⁵⁵ LG 26.

Wyrażenia *Ecclesiae concreditae episcopis* (Kościoły zlecone biskupom) Sobór użył na oznaczenie diecezji¹⁵⁶. Rzeczą znamionną jest, że ile razy Sobór określał Kościół Chrystusa wyrażeniami w liczbie mnogiej, wówczas prawie zawsze zaznaczał więc poszczególnego Kościoła z własnym biskupem. Biskupi stoją na czele Kościołów i sprawują w nich swe pasterskie rządy pozostając w hierarchicznej wspólnotcie z Biskupem Rzymu¹⁵⁷.

Sobór aplikował określenie *Ecclesiae diversae* (różne Kościoły) do diecezji¹⁵⁸; ponadto Kościoły Wschodnie z własnymi obrządkami na konkretnym miejscu, oznaczył jako *Ecclesiae diversae rituum* (Kościoły rozmaitych rytów)¹⁵⁹. Termin *Ecclesiae locales* (Kościoły lokalne) jest wieloznaczny¹⁶⁰ i w dokumentach Soboru występuje na oznaczenie diecezji¹⁶¹ i ich zgrupowań¹⁶², Kościołów, które powstały na terenach misyjnych¹⁶³, a także parafii¹⁶⁴. Nazwę *Ecclesiae novellae* (nowe Kościoły) Sobór nadał Kościołom niedawno uformowanym¹⁶⁵, powstałym w wyniku akcji misyjnej¹⁶⁶, z biskupami na czele¹⁶⁷, partykularnym, ale o krótkiej historii¹⁶⁸. *Omnes Ecclesiae* (wszystkie Kościoły) w języku Soboru są to diecezje¹⁶⁹ i inne struktury ponaddiecezjalne utrzymujące łączność z Biskupem Rzymu¹⁷⁰. W dokumentach soborowych *Ecclesiae Orientales* (Kościoły Wschodnie) oznaczają zasadniczo katolickie Kościoły Wschodnie¹⁷¹, czasem tylko niekatolickie Kościoły na Wschodzie¹⁷²; przy czym *Ecclesiae Orientales Catholicae* (katolickie Kościoły Wschodnie) są to obrządkowe Kościoły partykularne zlokalizowane na Wschodzie. Ponieważ mają pełną wspólnotę z Następcą Piotra są katolickimi Kościołami¹⁷³. Sobór posłużył się określeniem *orientales et occidentales Ecclesiae catholicae* (wschodnie i zachodnie Kościoły katolickie). W ten sposób wskazał na wszystkie Kościoły partykularne Wschodu i Zachodu, które mają wspólnotę z Biskupem Rzymu¹⁷⁴. Jeżeli jakimś Kościołowi brak

¹⁵⁶ CD 15.

¹⁵⁷ LG 23.

¹⁵⁸ CD 8.

¹⁵⁹ CD 38.

¹⁶⁰ W. Onclin, *Les perspectives de mise en place d'un droit particulier local*, „L'Annee Canonique” 23 (1979) s. 261.

¹⁶¹ PO 6, 11.

¹⁶² LG 23; UR 14.

¹⁶³ AG 19, 27, 32.

¹⁶⁴ LG 28; PO 6.

¹⁶⁵ AG 16, 18, 20, 41; PC 19.

¹⁶⁶ LG 17; AA 22.

¹⁶⁷ AG 19, 21.

¹⁶⁸ AG 21.

¹⁶⁹ CD 10; PO 10.

¹⁷⁰ CD 2, 3, 6.

¹⁷¹ OE 14, 17, 19; CD 24, 38; AG 29.

¹⁷² OE 1, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 15, 22; UR 14; PO 16.

¹⁷³ OE 24.

¹⁷⁴ OE 30.

tej wspólnoty wówczas Sobór nie nazywa katolickim takiego Kościoła¹⁷⁵. Sobór posłużył się określeniem *Ecclesiae Orientis* (Kościoły Wschodu) dla wskazania wszystkich Kościołów katolickich i niekatolickich jakie istniały na Wschodzie¹⁷⁶. Ponadto dokumenty Soboru stosują wyrażenie *Ecclesiae Orientis, Ecclesiae Occidentis* (Kościoły Wschodu, Kościoły Zachodu). Kontekst wskazuje, że tak oznaczone zostały w dokumentach Kościoły partykularne, których zasadą wyróżnienia jest własny obrządek. W tym znaczeniu Kościół Zachodni jest również partykularnym Kościołem ze swym łacińskim obrządkiem¹⁷⁷.

Bardzo często Sobór wprowadzał wyrażenie *Ecclesiae particulares* (Kościoły partykularne) i używał go jakby jego treść była powszechnie znana¹⁷⁸. Jednak w dokumentach to wyrażenie ma wiele znaczeń. Kościoły partykularne istnieją na Wschodzie i Zachodzie¹⁷⁹. Na ich czele stoją biskupi, lecz ich stopień hierarchiczny nie został oznaczony¹⁸⁰. Najczęściej partykularne Kościoły są to diecezje¹⁸¹, ale również obrządki katolickie¹⁸² a także patriarchaty, arcybiskupstwa większe, metropolie i eparchie¹⁸³.

Sobór wykorzystał jeszcze takie określenia jak *Ecclesiae patriarchales* (Kościoły patriarchalne), które zajmują czołowe miejsce wśród Kościołów partykularnych na Wschodzie, istnieją tam od najdawniejszych czasów i zostały uznane przez pierwsze sobory powszechne¹⁸⁴, *Ecclesiae peculiaries* (Kościoły szczególne) — powstały one w pierwszych wiekach i od początku ich powstania biskupi stoją na ich czele¹⁸⁵. *Ecclesiae singulae* (poszczególne Kościoły) — zakres tego pojęcia jest szeroki. Obejmuje Kościoły na czele których stoją biskupi¹⁸⁶, Kościoły partykularne¹⁸⁷, Wschodnie Kościoły, nawet odłączone¹⁸⁸ i diecezje¹⁸⁹; *Ecclesiae variae* (różne Kościoły) — są to diecezje, metropolie i patriarchaty¹⁹⁰.

2.3 Wyrażenia bardziej użyteczne

Wiele określeń z grupy „Ecclesia” w liczbie mnogiej jest mało precyzyjnych i nieprzydatnych. Walor technicznego terminu można przyznać

¹⁷⁵ S. Napierała, *Kościoły partykularne i Kościół Jezusa Chrystusa w dokumentach Soboru Watykańskiego II*, „Biuletyn Ekumeniczny” 10 (1981) s. 75.

¹⁷⁶ UR 16.

¹⁷⁷ UR 14.

¹⁷⁸ LG 13; SC 111; UR 14; CD 33; por. S. Napierała, *Teologiczne aspekty...*, s. 58.

¹⁷⁹ OE 3.

¹⁸⁰ LG 23, 27, 45; SC 13.

¹⁸¹ CD 3, 6, 11, 23, 28; AG 6, 20.

¹⁸² OE 2, 3, 4, 16, 19.

¹⁸³ OE 10, 17, 23.

¹⁸⁴ OE 7.

¹⁸⁵ CD 36.

¹⁸⁶ CD 36.

¹⁸⁷ LG 13; CD 2.

¹⁸⁸ UR 15.

¹⁸⁹ AG 38.

¹⁹⁰ CD 36.

małej liczbie określeń, mianowicie „Kościoły katolickie”, „Kościoły Wschodnie”, „Kościoły patriarchalne”, „Kościoły misyjne”, „Kościoły partykularne” i „Kościoły lokalne”. W dokumentach Soboru szczególniejsze miejsce zajęły dwa ostatnie z wyżej wymienionych określeń. Jednak Sobór nie określił relacji Kościoła partykularnego do lokalnego. Nie posługiwał się konsekwentnie tymi terminami i sens tych wyrażen w języku Soboru nie jest stale taki sam. Posiadają inne znaczenia w poszczególnych dokumentach. W czasie obrad i dyskusji soborowych Ojcowie byli świadomi tej wieloznaczności. Jednak usilne starania o jednolitą terminologię pozostały bezskuteczne¹⁹¹. Teologia Kościołów partykularnych, zwłaszcza na Zachodzie, była sprawą jakby nieznaną. Sobór musiał pośpiesznie zaradzić temu brakowi i pozostawił na uboczu troskę o adekwatną terminologię¹⁹².

Z określeń, które w liczbie mnogiej oznaczają Kościół Chrystusa i mają zarazem walor terminów technicznych, szczególnie dwa wydają się być bardziej użyteczne. Są to „Kościoły katolickie” i „Kościoły partykularne”.

2.3.1 *ECCLESIAE CATHOLICAE* (KOŚCIOŁY KATOLICKIE)

W dekrecie o Kościołach Wschodnich Sobór posłużył się określeniem *catholicae Ecclesiae Orientales* (katolickie Kościoły Wschodnie)¹⁹³. Chciał przez to dobitnie podkreślić, że w tych Kościołach mimo istnienia w nich pluralizmu eklezjalnego wyraża się i jest obecna prawdziwa rzeczywistość Chrystusowego Kościoła. Według Soboru katolickie Kościoły Wschodnie są partykularnymi Kościołami, jak partykularnymi są katolickie Kościoły na Zachodzie. Bowiem cały Kościół Chrystusa składa się z partykularnych Kościołów¹⁹⁴. Te partykularne Kościoły są uformowane na wzór Kościoła powszechnego, w których istnieje i z których się składa jeden i jedyny Kościół katolicki¹⁹⁵. Kościoły partykularne zgrupowane są we Wspólnoty w ramach Kościoła powszechnego. Powstanie Wspólnot Kościołów partykularnych uznał Sobór za dzieło Opatrzności Bożej. Bowiem duch jedności przenika „rozmaitość Kościołów lokalnych” i znakomicie ujawnia „katolickość niepodzielnego Kościoła”¹⁹⁶. Sobór przypominał, że istnienie Wspólnot Kościołów zakorzenia się w samej naturze Chrystusowego Kościoła, mianowicie w jego katolickości¹⁹⁷.

¹⁹¹ K. Mördorf, *Die Autonomie der Ortskirche*, „Archiv für kath. Kirchenrecht” 138 (1969) s. 389.

¹⁹² A. Contri, *La teologia della Chiesa locale e i suoi orientamenti fondamentali*, „Euntes docente” 25 (1972) s. 340.

¹⁹³ N. 30.

¹⁹⁴ OE 2.

¹⁹⁵ LG 23.

¹⁹⁶ LG 23.

¹⁹⁷ S. Napierała, *Kościoły partykularne i Kościół Jezusa Chrystusa...*, s. 63.

2.3.2. *ECCLESIAE PARTICULARES* (KOŚCIOŁY PARTYKULARNE)

W dekrecie o Kościołach Wschodnich Sobór stwierdził, że Kościół katolicki, który jest Ciałem Mistycznym Chrystusa, stanowią wierni organicznie zjednoczeni w Duchu św. Czynnikiem, które sprawiają to zjednoczenie są: ta sama wiara, te same sakramenty, to samo zwierzchnictwo. Wierni tworzą różne wspólnoty w łączności z hierarchią; tworzą Kościoły partykularne, czyli obrządki¹⁹⁸. W powyższym stwierdzeniu zostało zawarte określenie Kościołów partykularnych. Obecność „różnorodności” pośród elementów scalających Wspólnoty różnicuje je i sprawia, że każdy z partykularnych Kościołów ma własne i w całości niepowtarzalne oblicze.

2.3.3 PODSUMOWANIE

Terminy *Ecclesiae catholicae* (Kościoły katolickie) i *Ecclesiae particulares* (Kościoły partykularne) użyte w liczbie mnogiej są pararealne do dwóch zasadniczych oznaczeń Chrystusowego Kościoła w liczbie pojedynczej, mianowicie są równoległe do *Ecclesia catholica* (Kościół katolicki) i *Ecclesia universalis* (Kościół uniwersalny). Podstawowe określenia oznaczające Kościół Chrystusa w liczbie pojedynczej i mnogiej, pojęcia ponieważ o walorze technicznym, mają duże znaczenie dla refleksji nad Kościołem w ogóle.

Wyrażenie *Ecclesia* ma swój biblijny rodowód. Jego znaczenie krystalizowało się w historii zbawienia. Ostatecznie u Żydów zaczęło oznaczać Izrael, lud Boży zgromadzony z inicjatywy Boga.

Chrześcijanie, którzy czuli się nowym ludem Bożym, przejęli to pojęcie od Żydów. Oznaczali nim najpierw jerozolimską wspólnotę chrześcijan, a później także powstające nowe wspólnoty poza Jerozolimą. Tak więc gmina jerozolimska stanowiła Kościół (*Ecclesia*), ale i Kościołami (*Ecclesiae*) były wspólnoty uformowane poza nią. Także Kościołem (*Ecclesia*) określano wszystkich chrześcijan skupionych w poszczególnych wspólnotach lokalnych. Chrześcijanie od początku mówili o Kościele i Kościołach eksponując podwójny (uniwersalny i partykularny) wymiar ludu Bożego, który zgromadził Chrystus. Potwierdzenie tego znajdujemy w Nowym Testamencie. Z upływem czasu, coraz bardziej zaczęto dostrzegać uniwersalizm i pluralizm Chrystusowego Kościoła. Rozpoczęto precyzyjniej specyfikować partykularny aspekt Kościoła. Znalazło to wyraz w nomenklaturze. Do wyrażenia *Ecclesia* dołączano dodatkowe uzupełnia-

¹⁹⁸ N. 2.

jące określenia, jak diecezjalny, metropolitalny, patriarchalny, zachodni, wschodni i inne.

Sobór Watykański II w nauce o Kościele Chrystusa uwzględnił zarówno tradycyjną terminologię, jak i wprowadził nową. Choć terminologia soborowa nie jest zawsze konsekwentna i adekwatna, czy taka sama w poszczególnych dokumentach, jest jednak bardzo bogata i ujawnia bogactwa struktur Chrystusowego Kościoła, jego uniwersalny, ziemski i eschatologiczny wymiar.

LE MOT *ECCLESIA* DANS LES DOCUMENTS DU CONCILE DE VATICAN II

Résumé

Le concile de Vatican II a utilisé le mot *Ecclesia* au singulier et au pluriel très souvent en y ajoutant les compléments simples ou composés. En ajoutant au mot *Ecclesia* un adjectif, un nom ou des adjectifs et des noms, le concile a spécifié le terme principal qui a ainsi obtenu de nouvelles valeurs de contenu. Dans les documents du concile nous trouvons de nombreux synonymes du terme *Ecclesia* qui montrent la nature et la richesse des structures de l'Eglise de Christ. Dans les constitutions, les décrets et les déclarations du concile il y a beaucoup de définitions qui entreront dans l'enseignement de l'Eglise. Il y a pourtant tout un groupe de termes moins précis qui n'ont pas de signification homogène dans les documents. Les Pères de concile en restaient conscients mais ils n'ont pas réussi à réaliser le postulat de la terminologie adéquate. L'application, par le concile, du mot *Ecclesia* et des termes qui en précisent le sens à la réalité divino-humaine de l'Eglise comme aussi les implications qui en résultent pour la terminologie ecclésiologique font l'objet de l'étude.